

Научни рад
УДК 623.458:[623.459:623.454.8
DOI 10.7251/BPGBL2001003C

Рад за примљен: 3. 11. 2020. године
Рад прихваћен: 25. 11. 2020. године

ИСПИТИВАЊЕ СТАВОВА ГРАЂАНА О МОГУЋНОСТИМА УПОТРЕБЕ ХЕМИЈСКОГ ОРУЖЈА У ТЕРОРИСТИЧКЕ СВРХЕ: СТУДИЈА СЛУЧАЈА БЕОГРАД

Доц. др Владимир М. Цветковић*
Мирко Млинар, МА**

Апстракт: Полазећи од озбиљности последица катастрофа изазваних терористичким нападима, спроведено је квантитативно истраживање са циљем научне дескрипције ставова грађана о значајним питањима о могућностима злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе. Истраживање је спроведено на узорку од 115 испитаника са подручја града Београда коришћењем простог случајног узорка. Добијени резултати истраживања показују да висок проценат грађана познаје негативне последице хемијског оружја. Такође, утврђено је да грађани различито процењују вероватноћу да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити у Републици Србији. Поред тога, приметно је и да јавност у Србији не доживљава хемијски тероризам као претњу, као и потпуно неповерење грађана у припремљеност државних и недржавних институција у Републици Србији да одговоре на катастрофе изазване терористичким нападима употребом хемијског оружја. Непостојање емпиријске базе о могућностима злоупотребе таквог оружја у терористичке сврхе недвосмислено сведочи о научном доприносу спроведеног истраживања. С друге

* Факултет безбедности, Универзитет у Београду, имејл: vladimirkra@gmail.com

** Министарство унутрашњих послова, Сектор за варедне ситуације РС,
имејл: mirkomlinar79@gmail.com

стране, друштвени значај истраживања се огледа у стварању претпоставки за интегрисано унапређење нивоа безбедности грађана РС. Потребно је наставити са континуираним спровођењем истраживања како би се демистификовала многобројна истраживачка питања из области управљања ризицима од терористичких напада.

Кључне речи: катастрофе, ставови, терористички напади, хемијско оружје, управљање ризицима.

УВОД

Употреба хемијских агенаса у терористичке сврхе, представља стварну претњу и у јавности се све више говори о могућим катастрофама изазваним употребом таквог оружја (Цветковић, 2013). За разлику од конвенционалног оружја, хемијско оружје поседује јединствене карактеристике које га чине веома атрактивним за употребу у терористичке сврхе. Догађаји широм света указали су на све већу могућност и реалност терористичких напада изведених употребом хемијског оружја (Цветковић, 2013). Могућност спровођења терористичких напада употребом хемијског оружја и осталих опасних материја, расте, а чини се да се и мотивација терориста за извођење таквих напада све више повећава. Због ових разлога, вероватноћу употребе хемијског оружја у терористичке сврхе, већ треба посматрати као знатну и растућу (Цветковић, 2013). Широко је распрострањено уверење да се интерес терориста за употребу хемијског оружја повећава, делом као резултат објављених доказа о терористичком интересу и способностима. Ово је озбиљна садашња забринутост која заслужује испитивање у ширем контексту. Иако може имати моћан психолошки утицај, употреба хемијских агенаса од стране терориста у прошлости била је ретка и није изазивала велики број жртава, нарочито у поређењу са другим оружјем. Међутим, с обзиром да су терористички напади намерно дизајнирани да изненаде, анализа трендова употребе хемијског оружја никада неће омогућити савршено предвиђање, нарочито у савременој међународној клими, што значи да могућност од све шире употребе овог оружја у терористичке сврхе заиста и постоји (Xuesong, & Карису, 2019). Примена хемијских средстава у тероризму данас је реално могућа опасност која би за циљ имала остварење различитих интереса, од политичких, преко националистичких, етничких, социјалних, па све до државних интереса (Unal & Aghlani, 2016).

Употреба хемијског оружја од стране терористичких група може проузроковати озбиљне катастрофе које ће захтевати реализацију великог броја мера и активности на стратешком, оперативном и

тактичком нивоу. У циљу унапређења процеса управљања ризицима од таквих догађаја, потребно је унапредити ниво припремљености развијањем одговарајућих планова, процедура и обезбеђивањем неопходних материјално-техничких средстава за ефикасно реаговање. Јавна перцепција овог оружја изузетно је важна, посебно ако се узме у обзир постојећа динамична промена природе тероризма. Зато, разумевање ставова јавности и информисање јавности о опасном оружју кључни су делови управљања у овој области.

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

У страниој литератури, пре свега, али и домаћој, постоје различите публикације у којима се истражују различите могућности злоупотреба хемијског оружја од стране терориста, као и перцепција јавности о таквим питањима. У једном од истраживања утврђено је да је знање испитаника о хемијском тероризму на ниском нивоу са мање од једне четвртине тачних одговора на питања о тероризму. Поред тога, мање од 23% испитаника изјавило је да су сигурни да ће пружити адекватну здравствену заштиту у хипотетичкој ситуацији хемијског тероризма (Rose & Larrimore, 2002). Група аутора спровела је истраживање са циљем проучавања психосоцијалних предиктора страха од тероризма и спремности становника Њујорка на одговор на тероризам, након чувеног напада на Светски трговински центар. У складу са резултатима истраживања, 44,9% испитаника било је забринуто за будуће нападе, а 16,9% испитаника оценило је ниво страха оценом 10 на аналогној скали од 10 тачака. Штавише, 14,8% испитаника навело је да су направили некакве планове за будући напад. Поред тога, иако је 42,6% испитаника показало да ће вероватно чекати инструкције за евакуацију након хемијског, биолошког или нуклеарног напада, 34,4% је пријавило да ће се самостално одмах евакуисати. Наведено је и да су међу онима који су били изложени сталним претњамна од тероризма, страх од тероризма и спремност били повезани са социоекономским факторима, статусом менталног здравља, нивоима изложености тероризму и изложености стресним животним догађајима (Boscarino et al., 2006).

Такође, истраживања показују да се опасност од хемијског тероризма повећала, те да је потребно едуковати грађане како да се понашају током хемијског инцидента. Такође, истичу да би едукација грађана требало да смањи број „забринутих“ пацијената у болницама, да смањи секундарну контаминацију и повећа усклађеност са упутствима хитних служби (Hildebrand, & Bleetm, 2007). У једном од истраживања, утврђено је да и су испитаници седам месеци након бомбашких напада у Лондону

осећали знатан стрес. Опажена претња се смањила, али је и даље остала значајна (43%). Уз то, као претње истицале су се и смањење путовања (19%), повећање страха међу људима итд (Rubin et al., 2007). Гур Надин и Бенџамин Кол (Gurr, Nadine и Benjamin Cole) истичу да је терористичка опасност од употребе опасног оружја стварна, али да је мишљење јавности у САД-а о овоме често превише сензационализовано у односу на мишљење јавности у другим земљама, где се о овоме мало расправља. Аутори истичу да ће вероватно само мали број група наставити са развојем и набавком опасног оружја, због техничких потешкоћа и мотивације (Gurr & Cole, 2005). У свом истраживању, Лугар је на узорку од 85 људи испитивао колики је перципирани ризик од употребе оружја за масовно унуштавање у наредних 5, 10 и 20 година (Lugar, 2005). Када је у питању хемијско оружје, аутор је дошао до закључка да испитаници сматрају да ће у наредним годинама вероватноћа употребе овог оружја у терористичке сврхе износити 30%. За 10 година, а у складу са одговорима испитаника, половина испитаника сматра да ће се овакав сценарио 100% догодити, док друга половина сматра да је вероватноћа избијања оваквог терористичког акта једнака нули. Цветковић и сарадници спровели су истраживање у Србији са циљем утврђивања перципираног ризика од терористичког напада, као и степена индивидуалне, колективне и спремности јавних ауторитета у Београду на такве нападе, имајући у виду дугу историју терористичких претњи у Србији. Резултати су показали и да постоје главне разлике у перцепцији ризика од терористичких претњи и да такве разлике треба да искористе агенције за управљање ванредним ситуацијама да повећају степен припремљености кроз промоцију промене понашања и побољшања доношења одлука и управљања ризицима (Cvetković et al., 2018).

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања представља испитивање природе и начина перцепције терористичких претњи од употребе хемијског оружја од стране јавности и са тим у вези, импликација на процес управљања ризицима. У складу са предметом постављен је циљ истраживања, а то је научна анализа ставова и перцепције јавности о могућностима злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе. Циљ истраживања је првенствено дескриптивни, односно указивање на мишљење, опажање (перцепцију) јавности о терористичким претњама употребе хемијског оружја и, са тим у вези, о процесу управљања ризицима у терористичким ванредним ситуацијама у Републици Србији, али и експликативни – утврђивање начина на који пол, старост, образовање, занимање и сл.

утичу на знања и информисање јавности о појму, карактеристикама, могућностима настанка, одговора и заштите од ванредних ситуација насталих употребом хемијског оружја у терористичке сврхе.

Узорак

Истраживањем је обухваћен узорак од 115 насумично изабраних испитаника на централном градском тргу у Београду. Од укупног броја испитаника, 55 су мушкарци (47,85%), а 60 жене (52,17%). Највише је испитаника узраста од 19 до 34 година (40%), а потом од 35 до 54 године (36,52%). Испитаници су различитог степена образовања, а највише је испитаника са средњом стручном спремом (трогодишњом или четворогодишњом) и то 48,70%. Највише је ожењених/удатих испитаника, нешто више од половине (52,17%), као и запослених испитаника (65,22%). Највише испитаника има месечна примања у висини преко 60.000 динара (31,30%). Од укупног броја испитаника (115), највише је испитаника који припадају Категорији I (19-34 год) и то 46 испитаника односно 40%. Када се посматра место становања испитаника, уочава се да нису сви испитаници обухваћени узорком са подручја града Београда. Од укупног броја испитаника (115), 75 (65,22%) испитаника има место становања на територији града Београда, док 22 (19,3%) испитаника станује у неком другом граду (али су се током анкетирања затекли на територији града Београда). Од укупног броја испитаника, највише је оних са завршеном средњом школом (било трогодишњом или четворогодишњом), (табела 1).

Табела 1. Преглед структуре узорка.

Варијабла	Категорија	N	%
Пол	Мушки	55	47,85
	Женски	60	52,17
Године старости	19-34	46	40
	35-54	42	36,52
	55-77	27	23,48

Брачни статус	Није у вези	36	31,30
	У браку	60	52,17
	Разведен/а	15	13,04
	Верен/а	/	/
	Удовац/ица	4	3,48
Ниво образовања	Основно	6	5,22
	Средње	56	48,70
	Више	43	37,39
	Високо	10	8,70
Занимање	Незапослен	75	65,22
	Запослен	16	13,9
	Друго	24	20,87
Ниво прихода	До 25.000	13	11,31
	26.000 - 50.000	29	25,22
	51.000 – 75.000	39	33,91

Извор: обрада аутора.

Инструмент

За потребе истраживања осмишљен је и креиран анкетни упитник по узору на многобројна претходно спроведена истраживања. Такође, одређена питања из упитника резултат су сумирања налаза и резултата из бројне друге литературе и текстова на ову тему (нпр. питања о појму и ефектима хемијског оружја). У ту сврху, коришћен је анкетни упитник затвореног типа. На питања се одговарало заокруживањем једног броја, односно давањем оцене на скали од 1 до 5. Упитник је сачињен из два дела. Уводни део упитника чине основни социо-демографски подаци о грађанима. Други део упитника садржи питања која се односе на ставове јавности о употреби хемијског оружја у терористичке сврхе.

Анализа података

У обради података примењене су методе дескриптивне статистике, а поред тога и одговарајући параметријски и непараметријски тестови, као и компаративна метода. За приказивање података коришћене су дескриптивне методе: табелирање, графичко приказивање. За анализу података коришћене су различите параметарске и непараметарске технике.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Ставови и перцепција јавности о могућностима злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе испитивани су постављањем различитих питања која се тичу појма хемијског оружја, оцене вероватноће догађања, оцене страха испитаника од таквог догађаја, ефеката хемијског тероризма, оцене спремности појединаца и државних и недржавних институција у Србији за одговор на нападе хемијским оружјем од стране терориста. На питање о томе шта је хемијско оружје, највећи број испитаника знао је да се хемијско оружје односи на „бојне отрове, хемикалије (сарин, сенф гас и сл.)“: чак 92 испитаника (80%). Шест испитаника (5,22%) одговорило је да се под хемијским оружјем подразумевају „бактерије, вируси, гљивице (антракс, куга, велике богиње) и сл.“, док су 3 испитаника (2,61%) истакла да се под хемијским оружјем подразумева „вода“. Следеће питање односило се на оцену вероватноће да ће се тероризам хемијским оружјем догодити на територији Републике Србије. Испитаници су на питање одговарали заокруживањем броја на скали од 1 до 5, где се број 1 односи на потпуну немогућност догађања хемијског тероризма на нашој територији – „немогуће“, а број 5 подразумева „дефинитивно“ догађање хемијског тероризма. На ово питање, у истом броју и проценту, испитаници су вероватноћу догађаја хемијског тероризма на територији Републике Србије оценили оценама 2 и 3, односно по 35 испитаника (по 30,43%). Затим, 29 испитаника (25,22%) на ово питање одговорило је заокруживањем броја 1, чиме су указали на потпуну немогућност оваквог догађаја.

На велику вероватноћу догађања хемијског тероризма указало је 11 испитаника заокруживањем броја 4 и то њих 11 (9,57%), док је само 5 испитаника (2,61%) вероватноћу злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе у РС оценило као дефинитивну. Затим, такође коришћењем скале од 1 до 5, испитаници су изражавали степен слагања са тврдњом: „Плашим се да будем жртва терористичког напада хемијским оружјем“, где је број 1 – „уопште се не слажем“, а број 5 – „у потпуности

се слажем“. Од укупног броја испитаника, нешто мање од половине (њих 50, тј. 43,48%), уопште се нису сложили са наведеном тврдњом. Остали одговори су: 22 испитаника (19,13%) оценила су степен слагања са наведеном тврдњом оценом 2; 24 испитаника (20,87%) оценила су тврдњу оценом 3; оцену 4 дало је 7 испитаника (6,09%), а оцену 5: 12 испитаника (10,43%).

Испитаници су одговарали и на питање које се тиче ефеката напада хемијским оружјем. Анализом добијених резултата, установљено је да велика већина испитаника: 73 испитаника (63,48%) као одговор навело „све наведено“ (бр. 6). Остали одговори јесу: 15 испитаника (13,04%) навело је поремећај здравља као ефекат употребе хемијског оружја; 9 (7,83%) испитаника истакло је да је то губитак људских живота; паника и страх се налазе на следећем месту (8 испитаника тј. 6,96%); 4 (3,48%) испитаника навела су контаминацију као ефекат употребе хемијског оружја; такође 4 (3,48%) испитаника навела су као ефекат поремећај здравља; 2 испитаника (1,74%) навела су као ефекат материјалне, економске штете. Ниједан испитаник није истакао да ниједан од понуђених ефеката није ефекат напада хемијским оружјем, док само 4 (3,48%) испитаника нису знала одговор на ово питање (табела 2).

Табела 2. Ставови испитаника у вези са ефектима напада хемијским оружјем.

Ред. бр	Ефекти напада хемијским оружјем	Број испитаника (у %)
1	Губитак људских живота	7,83
2	Поремећај здравља	3,48
3	Контаминација	3,48
4	Паника, страх	6,96
5	Материјалне, економске штете	1,74
6	Све наведено	63,48
7	Ништа од наведеног	/
8	Не знам	3,48
	Укупно	100

Оценом од 1 до 5 (где је 1 „не уопште“, а 5 „дефинитивно бих знао/ла“) испитаници су и утврђивали колико су они сами спремни да се „носе са проблемом“, односно да правилно реагују уколико се догоди

терористички напад хемијским оружјем. Од укупног броја испитаника, највише је испитаника који су своју спремност оценили оценом 3: 45 испитаника (39,13%). Потом следе испитаници који уопште не би знали да се носе са овим проблемом (оцена 1): 22 испитаника (19,13%), па испитаници који су своју спремност оценили оценом 2: 21 испитаник (18,26%). Мање је испитаника који су своју спремност оценили оценама 4 и 5 које указују на висок степен спремности: 12 испитаника (10,43%) дало је оцену 4, а 15 (13,04%) испитаника оцену 5.

Оцена спремности односила се и на државне и недржавне институције у Републици Србији. Оценама од 1 до 5, где је 1 „не уопште“, а 5 „у потпуности су спремне“ испитаници су изражавали своје мишљење о томе колико су ове државне и недржавне структуре код нас спремне за терористички напад. Резултати су показали да највише испитаника сматра да наведене структуре уопште нису спремне за реаговање у случају терористичког напада: 44 испитаника (38,26%) оценило је спремност државе и недржавних институција оценом 1. Нешто мање испитаника, оценило је спремност ових структура оценом 3: 32 испитаника (27,83%), као и оценом 2: 29 испитаника (25,22%). Најмање испитаника оценило је спремност државних и недржавних институција за терористички напад оценама 4 и 5. Оцену 4 дало је 7 испитаника (6,09%), а само 3 испитаника (2,61%) мишљења је да су наведене структуре у потпуности спремне за терористички напад (оцена 5).

Када су у питању ставови испитаника о томе шта је хемијско оружје у односу на пол испитаника, утврђено је да не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=1,09$; $df=7,81$; $p>0,05$. Дакле, пол није фактор који утиче на ставове грађана о појму хемијског оружја. Такође, када је у питању пол испитаника и оцена вероватноће да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити у РС, не постоји статистички значајна разлика: $\chi^2=2,04$; $df=9,49$; $p>0,05$. Између постојања страха испитаника од могућег терористичког напада хемијским оружјем и пола испитаника, такође нема статистички значајне разлике: $\chi^2=7,58$; $df=7,81$; $p>0,05$. Између пола испитаника и њихових ставова у вези са ефектима које има употреба хемијског оружја не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=1,45$; $df=7,81$; $p>0,05$. Исто је и са ставовима испитаника у вези са њиховом спремношћу ($\chi^2=7,91$; $df=9,49$; $p>0,05$), односно спремношћу државних и недржавних институција за одговор на терористички напад хемијским оружјем ($\chi^2=7,08$; $df=9,49$; $p>0,05$) – не постоје статистички значајне разлике. У табели 9 сумирани су резултати статистичке анализе о утицају пола на ставове испитаника о хемијском оружју и његовој употреби у терористичке сврхе.

Посматрањем узраста и ставова испитаника о појму хемијског оружја, установљено је да не постоји статистички значајна разлика: $\chi^2=8,96$; $df=12,59$; $p>0,05$. Са друге стране, између узраста и оцене

испитаника о вероватноћи јављања терористичког напада хемијским оружјем на територији РС, постоји статистички значајна разлика: $\chi^2=21,24$; $df=15,51$; $p<0,05$. Између узраста испитаника и њиховог страха од избијања терористичког напада хемијским оружјем не постоји статистички значајна разлика: $\chi^2=14,06$; $df=15,51$; $p>0,05$. Исто је и када се посматра узраст и поимање ефеката хемијског оружја – не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=5,94$; $df=12,59$; $p>0,05$. Између узраста испитаника и њихове оцене спремности да се „носе“ са проблемом не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=8,76$; $df=15,51$; $p>0,05$, а исто је и са оценом спремности државних и недржавних институција у РС за терористички напад: $\chi^2=4,68$; $df=15,51$; $p>0,05$.

Између брачног статуса испитаника и њихових ставова о томе шта је хемијско оружје, не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=15,38$; $df=16,92$; $p>0,05$. Са друге стране, између брачног статуса и оцене вероватноће да ће се догодити терористички напад хемијским оружјем, постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=23,21$; $df=21,03$; $p<0,05$. Између брачног статуса и оцене страха испитаника од оваквог напада не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=18,97$; $df=21,03$; $p>0,05$, као и између брачног статуса и ставова испитаника о ефектима терористичког напада хемијским оружјем: $\chi^2=7,59$; $df=16,92$; $p>0,05$. Резултати статистичких тестова: $\chi^2=7,32$; $df=21,03$; $p>0,05$ и $\chi^2=15,42$; $df=21,03$; $p>0,05$ (који се односе на 9. и 10. питање из упитника), показују да између брачног статуса испитаника и оцене спремности њих самих, као и државних и недржавних институција за терористички напад хемијским оружјем такође не постоје статистички значајне разлике.

Како би се утврдило да ли социоекономске карактеристике утичу на ставове испитаника о хемијском оружју и тероризму, спроведени су статистички тестови базирани на утврђивању постојања односно непостојања статистички значајних разлика између социодемографских карактеристика и ставова испитаника. И овде се постојање статистички значајне разлике схвата као постојање утицаја одређених социоекономских карактеристика на ставове грађана. Испитаници имају сличне ставове о томе шта је хемијско оружје, без обзира на врсту школе коју су похађали: $\chi^2=0,93$; $df=3,84$; $p>0,05$ (већина испитаника из свих образовних категорија истакла је да је се хемијско оружје најбоље може окарактерисати као „бојни отрови, хемикалије...“). Свој страх испитаници у већини оцењују оценама 2 и 3 (по 30,43%), а анализом постојања статистички значајних разлика између оцене страха и образовања, утврђено је да таквих разлика нема: $\chi^2=0,93$; $df=3,84$; $p>0,05$. Када је у питању оцена вероватноће да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити на територији РС, такође не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=4,90$; $df=7,81$; $p>0,05$. Испитаници су доста сагласни и око тога који су најчешћи ефекти терористичког напада хемијским

оружјем, те ни за овај став нема статистички значајних разлика: $\chi^2=0,93$; $df=3,84$; $p>0,05$. Процене испитаника о њиховој спремности, те спремности државних и недржавних институција да изађу на крај са евентуалним терористичким нападом хемијског оружја, не разликују се превише – нема статистички значајних разлика између образовања испитаника и ових процена: $\chi^2=0,44$; $df=5,99$; $p>0,05$; $\chi^2=2,27$; $df=5,99$; $p>0,05$. Посматрањем значајности разлика између радног статуса и става испитаника о томе шта је хемијско оружје, установљено је да не постоји статистички значајна разлика: $\chi^2=9,34$; $df=12,59$; $p>0,05$. Са друге стране, између радног статуса испитаника и њихове оцене вероватноће да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити на територији РС постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=14,36$; $df=12,59$; $p<0,05$ (табела 3).

Табела 3. Однос између радног статуса и ставова о вероватноћи избијања терористичког напада хемијским оружјем у РС.

Категорија радног статуса	Оцена вероватноће да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити у РС* (%)					Укупно (%)
	1	2	3	4	5	
	I запослен/а	15,65	21,74	19,13	5,22	
II незапослен/а	2,61	7,83	1,74	0,87	0,87	13,91
III друго	6,96	0,87	9,57	3,48	/	20,87
Укупно	25,22	30,43	30,43	9,57	2,61	100

Између радног статуса и оцене страха испитаника не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=3,80$; $df=12,59$; $p>0,05$. Слично је и са ставовима испитаника о томе који су ефекти напада хемијским оружјем – не постоје статистички значајне разлике између радног статуса и ставова у вези са ефектима: $\chi^2=11,78$; $df=12,59$; $p>0,05$, иако ипак постоје извесне разлике, али оне нису статистички значајне. Између радног статуса и оцене испитаника о њиховој спремности да изађу на крај са терористичким нападом хемијским оружјем, не постоје статистички значајне разлике: $\chi^2=10,39$; $df=12,59$; $p>0,05$, као и између радног статуса и оцене спремности државних и недржавних институција у РС за терористички напад: $\chi^2=4,86$; $df=12,59$; $p>0,05$. Од укупног броја испитаника из свих радних категорија, 39,13% оценило је своју спремност оценом 3, а спремност државних и недржавних институција највише испитаника оценило је оценом 1. У односу на висину месечних прихода, не постоје статистички значајне разлике између висине

прихода испитаника и њихових ставова у вези са употребом хемијског оружја у терористичке сврхе.

ДИСКУСИЈА

Експерти, аналитичари, научници сматрају, без сумње, да су терористичке претње употребом хемијског оружја реалне и да се, у појединим деловима света, оне све више повећавају. Са друге стране, обични грађани имају веома мало знања или погрешног знања о томе, а које добијају путем медија, интернета и слично (Allouche & Lind, 2010). Уз то, у домаћој литератури, мало је радова који се баве анализом могућности употребе хемијског оружја у терористичке сврхе у нашој земљи. Питању перцепције јавности о терористичким претњама употребе хемијског оружја и процесу управљања ризицима у оваквим ситуацијама посвећено је недовољно пажње, а на основу прегледа постојећих истраживања, нарочито у Републици Србији.

Утврђивањем постојања и непостојања статистички значајних разлика између социодемографских карактеристика и ставова и перцепције јавности о употреби хемијског оружја у терористичке сврхе, дошло се до закључака да у највећем броју не постоје статистички значајне разлике. Свакако да одређене разлике у ставовима постоје, али оне већином нису статистички значајне, те се не може тврдити да су социодемографске карактеристике кључни фактори који утичу на ставове појединаца о наведеној теми. Резултати су показали да постоје одређене разлике када су у питању поједини ставови испитаника о могућностима злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе, а посматрано са аспекта социо-демографске категорије којој припадају. Ипак, те разлике углавном нису статистички значајне, па се може рећи да припадност одређеној социодемографској категорији није није главни фактор који утиче на њихове ставове о тероризму и хемијском оружју. У већини случајева, једине статистички значајне разлике уочавају се код оцене испитаника о вероватноћи да ће се терористички напад хемијским оружјем догодити на територији Републике Србије.

У односу на добијене резултате, може се истаћи да су они конзистентни са резултатима до којих су дошли Цветковић и сарадници (2018) у свом истраживању, а пре свега када је у питању оцена вероватноће догађања терористичког напада, односно оцена спремности појединаца и државних и недржавних структура. У споменутим истраживањима увиђа се да се јавност тероризам не сматра великом претњом, нити је перципира као велику претњу за себе. Уз то, увиђа се и овде да су грађани спремност државе и недржавних структура оценили веома

малом оценом, што је свакако забрињавајућа чињеница, а нарочито што се до оваквих резултата дошло у више различитих истраживања. Јавност има различите ставове када је у питању терористички напад хемијским оружјем, а по појединим ставовима увиђа се велики утицај припадности одређеној социодемографској категорији, што опет, у поређењу са другим истраживањима, говори о сличности добијених резултата. Забрињавајуће је да јавност уопште нема поверења у државне и недржавне структуре, као и да у највећој мери уопште не уочава претње од оваквих напада као реалне и могуће. Претпоставља се да су овакви резултати узроковани недовољном пажњом и неширењем свести код јавности о терористичким нападима, а нарочито нападима хемијским оружјем, као и чињеницом да, иако терористичке претње Србији постоје, оне се заправо никада нису догодиле. Уз то, недовољно развијена безбедносна култура може бити узрок који доприноси просечним оценама спремности појединаца да одговоре на терористички напад хемијским оружјем. Ово може бити и узрок негативног става јавности о спремности државе и недржавних институција да одговоре на терористички напад. Ширење свести, подсећање јавности на улогу коју могу имати у отпорности на терористичке нападе, припрема, промоција знања, али и поновно грађење поверења, могу бити кључни у промени перцепције и ставова јавности о наведеним питањима. У том смислу, кључна је улога државних, недржавних структура, агенција и субјеката.

ЗАКЉУЧАК

Након обраде, разматрања и анализе налаза добијених ових испитивањем, изведени су различити закључци. Наиме, велика већина испитаника (80,00%) има знања о томе шта је хемијско оружје. Између социодемографских карактеристика и схватања појма хемијског оружја, не постоје статистички значајне разлике. Поред тога, висок проценат испитаних грађана познаје и ефекте који би настали као последица употребе хемијског оружја у терористичке сврхе (63,48%), док само 3,48% грађана не зна који би били ефекти. Ни овде не постоје разлике када се посматра наведени став и социодемографске карактеристике. Вероватноћу да ће се догодити терористички напад хемијским оружјем, испитаници су оценили као врло малу. Између одређених социодемографских карактеристика и оцене вероватноће, постоје статистички значајне разлике: старији испитаници различито оцењују вероватноћу догађања терористичког напада хемијским оружјем од млађих испитаника, као и запослени и незапослени и испитаници другог радног статуса. Грађани су у највећем броју истакли да се не

плаше да буду жртва терористичког напада – потпуно одсуство страха уочено је код нешто мање од половине испитаника (48,43%). Нема значајног утицаја социодемографских карактеристика на оцену страха. Такође, у највећем броју оценили су своју спремност да изађу на крај са евентуалним терористичким нападом хемијским оружјем оценом 3 (39,13%). Дакле, спремност грађана је на просечном нивоу и ово би могло послужити као основа за подизање свести и информисање грађана о начинима заштите и одговора на ванредне ситуације настале терористичким нападом хемијским оружјем. Приметно је мишљење грађана да државне и недржавне институције у РС уопште нису спремне да одговоре на терористички напад (38,26%). У поређењу са личном спремношћу, грађани имају више поверења у своја знања и могућности, него у спремност државе.

На основу добијених резултата, установили смо да, иако постоје извесне разлике у погледу ставова испитаника по појединим питањима, оне нису статистички значајне, осим у случају оцене вероватноће да ће се терористички напад догодити у РС. На овај став утичу одређене социодемографске карактеристике, односно узраст и радни статус. Код других ставова, ситуација није таква. Резултати добијени истраживањем могу се користити за утврђивање даљих смерница које се пре свега односе на подизање поверења грађана у своју државу, односно на ширење знања и информисање јавности у Србији о начинима заштите и одговора на терористички напад, а како би, најпре, јавност била свесна постојања могућности да се такав терористички напад догоди, односно како би била спремнија да на такав напад одговори. Државне и недржавне институције треба да покажу већу спремност да би грађани имали више поверења у њих.

ЛИТЕРАТУРА

1. Allouche, J., Lind, S. (2010). Public Attitudes to Global Uncertainties. A Research Synthesis Exploring the Trends and Gaps in Knowledge. Institute of Development Studies.
2. Boscarino, J. A., Adams, R. E., Figley, C. R., Galea, S., & Foa, E. B. (2006). Fear of terrorism and preparedness in New York City 2 years after the attacks: implications for disaster planning and research. *Journal of public health management and practice*, 12(6), 505.
3. Cvetković, V., Noji, E., Filipović, M., Marija, M. P., Želimir, K., & Nenad, R. (2018). Public Risk Perspectives Regarding the Threat of Terrorism in Belgrade: Implications for Risk Management Decision-Making for Individuals, Communities and Public Authorities. *Journal of Criminal Investigation and Criminology*, 69(4), 279-298.
4. Gurr, N., Cole, B. (2000). *The New Face of Terrorism: Threats from Weapons of Mass Destruction*. New York: I.B. Tauris & Co.
5. Hildebrand, S., Bleetman, A. (2007). Comparative Study Illustrating Difficulties Educating the Public to Respond to Chemical Terrorism. *Prehospital and Disaster Medicine*, vol. 22, issue 1, 35-41.
6. Lugar, R. (2005). *The Lugar Survey on Proliferation Threats and Responses*. Washington, D.C.
7. Rose, M., Larrimore, K. (2002). Knowledge and Awareness Concerning Chemical and Biological Terrorism: Continuing Education Implications. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 33(6), 253-258.
8. Rubin, J., et al. (2007). Enduring consequences of terrorism: 7-month follow-up survey of reactions to the bombings in London on 7 July 2005. *British Journal of Psychiatry*, 190, 350-356.
9. Sabirov, F. (2008). *Nuclear, Biological, Chemical Terrorism and Steps to Prevent it*. Tokyo: The Japan Forum on International Relations, The Japan Foundation.
10. Unal, B., Aghlani, S. (2016). *Lloyd's Emerging Risk Report. Use of Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Weapons by Non-State Actors: Emerging Trends and Risk Factors*. Chatam House. The Royal Institute of International Affairs.
11. Xuesong, G., & Kapucu, N. (2019). Examining Stakeholder Participation in Social Stability Risk Assessment for Mega Projects using Network Analysis. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1(1), 1-31.
12. Цветковић, В. (2013). Могућности злоупотребе биолошког оружја у терористичке сврхе. *Безбедност*, 55(1), 122-140;
13. Цветковић, В. (2020). *Управљање ризицима у ванредним ситуацијама*, Научно-стручно друштво за управљање ризицима у ванредним ситуацијама.

SURVEYING THE ATTITUDES OF CITIZENS ABOUT THE POSSIBILITIES OF USING CHEMICAL WEAPONS FOR TERRORIST PURPOSES: CASE STUDY BELGRADE

Doc. dr Vladimir M. Cvetković*
Mirko Mlinar, MA**

Abstract: Starting from the seriousness of the consequences of disasters caused by terrorist attacks, a quantitative research was conducted with the aim of scientifically describing the attitudes of citizens on important issues regarding the possibilities of abusing chemical weapons for terrorist purposes. The research was conducted on a sample of 115 respondents from the area of the city of Belgrade using a simple random sample. The obtained research results show that a high percentage of citizens know the negative consequences of chemical weapons. Also, it was determined that citizens differently assess the probability that a terrorist attack with chemical weapons will occur in the Republic of Serbia. In addition, it is noticeable that the public in Serbia does not perceive chemical terrorism as a threat, as well as the complete distrust of citizens in the readiness of state and non-state institutions in the Republic of Serbia to respond to disasters caused by terrorist attacks using chemical weapons. The lack of an empirical basis on the possibilities of abusing such weapons for terrorist purposes, unequivocally testifies to the scientific contribution of the conducted research. On the other hand, the social significance of the research is reflected in the creation of preconditions for the integrated improvement of the level of security of the citizens of RS. Continuous research needs to be continued in order to demystify many research issues in the field of terrorist risk management.

Keywords: disasters, attitudes, terrorist attacks, chemical weapons, risk management.

---

* University of Belgrade Faculty of Security Studies, email: vladimirkpa@gmail.com

** Ministry of Interior of the RS